

Landløftet for Israel i Bibelen

JOSTEIN ÅDNA

1. Innledning¹

Landet er et av de viktigste frelsesgoder for Israel i Bibelen. Geografisk faller det landområdet Bibelen kaller Israels land (*'æræts jisra'el*), i hovedsak sammen med de territoriene som i dag utgjør staten Israel og de palestinske selvstyremrådene mellom Middelhavskysten i vest og Jordan i øst (sml 4 Mos 34,1–15). Dagens bitre og blodige landkonflikt mellom israelere og palestinere gir vårt tema en brennende aktualitet, noe vi kort vil komme tilbake til i den avsluttende konklusjonen.

2. Landet i Det gamle testamente

2.1 Landløftet til patriarkene

Løftet om landet er et viktig tema allerede i Bibelens første bok. 1 Mos 12–50 handler om patriarkene eller fedrene, dvs Abraham, Isak, Jakob og hans tolv sønner. Enkeltfortellingene om disse personene, fordelt på fire generasjoner, knyttes sammen av en felles løftetematikk. Guds løfter til fedrene gjelder både tallrike etterkommere og eierskap av landet som på fedrenes egen tid tilhørte den hedenske lokale befolkning og ble kalt Kanaan. De to løftene opptrer dels hver for seg, dels sammen; i alt er det mer enn 20 forekomster i Første Mosebok.²

Første eksempel på sammenknytning av løftene finnes i 1 Mos 13,14–17:

(14) Herren sa til Abram ...: ”Løft dine øyne og se deg omkring fra det sted hvor du nå står, mot nord og sør, mot øst og vest! (15) For hele det landet du ser, vil jeg gi deg og din ætt for alltid. (16) Jeg vil la din ætt bli som støvet på jorden. Kan noen telle støvet på jorden, skal også din ætt kunne telles. (17) Stå opp og dra gjennom landet, så langt og så bredt som det er! For deg vil jeg gi det.”

I kapittel 15 lover Gud på ny landet til Abraham. Det skjer innenfor rammen av et eldgammelt paktsinngåelsesritual som fremhever Guds urokkelige selvpålagte forpliktelse til å innfri løftet (sml v. 7–17). Etter gjennomføringen av ritualet taler Gud igjen til Abraham i v. 18–21 der han angir de nøyaktige grensene for landet som Abrahams ætt skal overta fra de navngitte folkegruppene.³

Det ble patriarkene ikke forunt å oppleve at løftene ble innfridd i løpet av deres levetid. Men straks ved åpningen av Andre Mosebok konstateres oppfyllelsen av ætteløftet i og med at israelittene i mellomtiden har vokst til et stort folk under sitt opphold i Egypt (sml 2 Mos 1,7.9). Innfrielsen av landløftet lar vente noe på seg, men etter utferden fra Egypt under Moses og erobringen av Kanaan under Josva får også det sin oppfyllelse, slik vi kan lese i Jos 21,43: ”Således gav Herren Israel hele det landet som han med ed hadde lovt å gi deres fedre. De inntok landet og bosatte seg der” (sml også v. 44f samt 23,14).

2.2 Landet tilhører Gud

Som giveren av landet er Gud imidlertid også den egentlige landeieren. Derfor er det han som stiller opp reglene som skal regulere livet i landet. Bl.a. gir Gud et forbud mot permanent salg av noe som helst jordstykke innenfor det lovede landets grenser: ”Jorden må ikke selges uten rett til innløsning. For landet er mitt, og dere er fremmede og gjester hos meg” (3 Mos 25,23). Israelittene har rollen som *forvaltere*; de får ikke egenhendig disponere landet som om det var deres egen frie eiendom. Fordi de kun har landet til leie, må de betale eieren noe for det, nemlig tienden og førstegrøden (sml 3 Mos 27,30; 5 Mos 26,10).

En videre konsekvens av landets tilhørighet til Gud er at det er *hellig*. Landet tåler det ikke dersom innbyggerne over tid ikke respekterer dets hellighet. Fordrivelsen eller utryddelsen av de tidligere hedenske innbyggerne begrunnes med deres overtredelse av de budene Gud hadde utstedt for å sikre at landets hellighet skulle bli bevart. Med tilbakehenvisning til en rekke lovbestemmelser som har å gjøre med helligheten, heter det i 3 Mos 18,24–25: ”Gjør dere ikke urene med noe slikt! For med alt dette har de gjort seg urene, de folkeslag som jeg vil drive ut for dere. Landet er blitt urent, og jeg vil straffe det for synden, så det spyr ut dem som bor der.” I denne sammenhengen handler det ikke bare om brudd på kultisk hellighet, men også om overtredelser av etiske bud. Her må vi også nevne Guds begrunnelse overfor Abraham i 1 Mos 15,13–16 av hvorfor det fremdeles

vil vare lenge før landløftet kan bli innfridd. Årsaken er at "amorittenes syndeskyld ennå ikke (har) fylt sitt mål" (v. 16b). Som landeier kan og vil Gud ikke vilkårlig jage ut dem som bor i landet. Først når de ved gjentatte brudd på kontraktsbetingelsene definitivt har forspilt sin rolle som forvaltere, kan Gud overlate landet til andre, dvs gi det til Abrahams etterkomere.

Ovenfor viste vi til et par vers fra Josva der det ble understreket at erobringen av Kanaan innebar at løftet om landet, gitt til fedrene, nå hadde fått sin fulle oppfyllelse. Side om side med slike utsagn finner vi imidlertid i GTs historiske bøker flere steder som beretter at det var en rekke kanaaneiske byer som israelittene til å begynne med ikke klarte å erobre, og at noen kanaaneere ble boende i landet på permanent basis (bl.a. Dom 1). Dette kan synes som en selvmotsigelse, men i virkeligheten har den formen oppfyllelsen av landløftet tok, å gjøre med landet som Guds eiendom. Det varige nærværet av ikke-israelitter i landet skal fungere som en stadig prøving av Israels troskap mot Gud (sml Dom 2,21–22). I etisk henseende konfronterer de hedenske innbyggerne Israel med forpliktelsen til å respektere alle mennesker og å behandle dem rettferdig, slik bl.a. 5 Mos 10,17–19 fremholder:

(17) For Herren deres Gud er Gud over alle guder og Herre over alle herrer, den store, mektige og fryktinngytende Gud, som ikke gjør forskjell på folk og ikke tar imot bestikkelser. (18) Han hjelper farløse og enker til deres rett og elsker innflytterne, så han gir dem mat og klær. (19) Derfor skal også dere elske innflytterne, for dere var selv innflyttere i Egypt.

Her dreier det seg om etiske og kultiske krav som Gud stiller til Israel fordi landet tilhører ham og derfor skal være hellig. Det ligger i sakens natur at israelittene – slik som amorittene før dem – kan miste landet igjen dersom de ikke overholder de etiske og kultiske betingelsene knyttet til livet der.

2.3 Eksil og tilbakevending til landet

Etter landnåmet opplevde Israel over et tidsrom på flere hundre år en svært omskiftelig tilværelse i landet som Gud hadde gitt dem. Bl.a. var den territoriale utstrekningen av landområdene som Israel til enhver tid kontrollerte, underkastet storpolitiske svingninger i Fororienten. Det største

omfanget ble oppnådd allerede i tidlig kongetid under David og Salomo (sml 2 Sam 8 og 1 Kong 4,21).

I stor grad fremstiller de historiske bøkene og profetene Israels historie i landet som en historie om svikt og svik fra folkets side. For Israel levde ikke opp til de etiske og kultiske kravene Gud hadde stilt til dem. Mange gav seg hen til en falsk og forførerisk frelsesvisshet. Med henvisning til Guds urokkelige løfter om å beskytte landet, i særdeleshet hovedstaden Jerusalem, regnet de seg som trygge mot alle trusler og farer utenfra. Det ble en av de viktigste oppgavene til flere av profetene å ta til motmæle mot selvbedraget. Vi har et godt eksempel i Jeremias tempeltale, der profeten konfronterer folkets tilsynelatende fromme bekjennelse om Guds nærvær i templet og tryggheten den gir, med deres lettsindige brudd på Guds vilje.

Jer 7,1–15:

(4) Sett ikke deres lit til løgnaktige ord som disse: "Her er Herrens tempel, Herrens tempel, Herrens tempel!" ... (8) Men dere stoler på løgnaktige ord, som det ikke er noe gagn i. (9) Er det ikke så at dere stjeler, slår i hjel, bryter ekteskapet og sverger falskt, at dere tenner offerild for Ba'al og holder dere til andre guder som dere ikke kjenner? (10) Så kommer dere og trer fram for meg i dette huset som bærer mitt navn, og sier: "Vi er frelst." Og enda holder dere på med alle disse avskyelige ting! ...⁴

Israels manglende vilje til å overholde betingelsene for det gode liv i det lovede land førte til at folket igjen mistet landet. Etter Salomos død var landet blitt delt i to riker pga spenninger mellom stammene i nord og syd (sml 1 Kong 12), og av disse to gikk først Nordriket under i 722 f.Kr. (sml 2 Kong 17) og ca 135 år senere også sydriket Juda. I samsvar med profetenes domsforkynnelse ble templet i Jerusalem ødelagt og deler av befolkningen bortført til eksil i Babylon (sml 2 Kong 25).

Landet Gud hadde lovet fedrene, var gått tapt. Hadde dermed landløftet fått sitt tragiske endelikt pga folkets moralske og religiøse tilkorkommenhet? Svaret er nei. Guds kjærlighet til sitt utvalgte eiendomsfolk og hans første innfrielse av løftet om landet hadde ikke hatt sitt grunnlag i folkets rettferdighet og storhet, men utelukkende i Gud selv (sml 5 Mos 7,7f; 9,4–6; Hos 11,8f). Da Guds dom over folket var fullbyrdet i og med tapet av templet og landet, gav Gud sine profeter i oppdrag å tale trøst og frelse til folket, og løftet om tilbakevending til landet var en del av denne

forkynnelsen, som f.eks. Esek 36,28 viser: "Da skal dere få bo i det landet jeg gav deres fedre. Dere skal være mitt folk, og jeg vil være deres Gud." Tilbakevendingen gjennom ødemarken fra Babylon til det hellige land beskrives på bakgrunn av utferden fra Egypt mange hundre år tidligere som en ny og langt mer fantastisk exodus (sml Jes 43,14–21). Jeremia er så konkret i sin frelsesforkynnelse at han til og med tidfester varigheten av eksilet i Babylon til sytti år (Jer 29,10f). På den storpolitiske arena ble i løpet av det 6. årh. f.Kr. babylonerriket nedkjempet og avløst av perserne, og de nye persiske verdensherskerne tillot jødene å vende tilbake til sitt land og gjenoppbygge det. Sytti år etter ødeleggelsen ble templet i Jerusalem gjenreist, og det fremgår av Sakarjaboken og av Krønikebøkene at man så på hjemvendelsen og tempelbygget som en ny oppfyllelse av landløftet og som oppfyllelse av Jeremias profeti om vendepunktet etter sytti år (sml Sak 1,12–17; 2 Krøn 36,21–23').

Selv om tilbakevendingen til landet ble sett på som en ny oppfyllelse av landløftet, svarte imidlertid livsforholdene i landet ikke på noen måte til de strålende tilstandene som profetene hadde talt om i sine frelsesløfter. Juda var ikke engang slik som i føreksilsk tid en selvstendig småstat, men underlagt fremmede herskere. De avsluttende versene i den store botsbønnen i Neh 9 fra midten av 400-tallet f.Kr. gir godt uttrykk for folks opplevelse av situasjonen:

(36) ... vi er treller i landet du gav våre fedre for at de skulle nyte dets frukter og alt det gode som finnes der. (37) Den rike avlingen i landet går nå til de kongene som du har satt over oss på grunn av våre synder. De hersker helt som de vil, over oss og buskapen vår. Vi er i stor nød.

2.4 Transformasjon av landløftet

Allerede i Mosebøkene finner vi beskrivelser av det lovede landet som langt overgår en nøktern vurdering av de reelle livsbetingelsene og -mulighetene der. Sett fra ørkennomaders ståsted kan Kanaan naturligvis fortone seg som et land som flyter med melk og honning (sml 2 Mos 3,8.17; 4 Mos 13,27), men like fullt er flere av skildringene av løfteslandet overdrevne målt mot de faktiske forhold. I 3 Mos 26 gjør Gud Israel kjent med hvordan lydighet mot Ham vil føre til velsignelse og ulydighet til forbannelse for dem. Med henblikk på landet og livet der vil velsignelsen arte seg på følgende måte:

(5) Tresketiden skal vare helt til vinhøsten, og vinhøsten skal vare til kornet blir sådd. Dere skal spise dere mette av eget brød og bo trygt i deres land. (6) Jeg vil gi fred i landet. Dere skal få ligge og hvile uten at noen skremmer dere opp. Udyrene vil jeg rydde ut av landet, og sverd skal ikke herje i deres land.

Enkelte profetiske skildringer av tilstandene i løfteslandet inkluderer rent paradisiske trekk, som f.eks. når løftet om utrydding av udyr (se sitatet) i Jes 11,6–8 og 65,25 utvides til at farlige villdyr skal bli tamme så de ikke lenger utgjør noen fare og derfor kan få bli i landet.⁶

Et annet tydelig aspekt ved den stigningen som blir landløftet til del, er konsentrasjonen om Jerusalem som landets midtpunkt og om nærheten til Gud som hans nærvær i templet muliggjør. Allerede lovsangen etter redningen gjennom Sivsjøen i 2 Mos 15 (se v. 17) og Guds løfte i 2 Mos 29,45f retter blikket frem mot Guds nærvær på Sion i sitt folks midte. Salomos bønn ved innvielsen av templet i 1 Kong 8 knytter dette aspektet ved Guds frelsende tilstedeværelse i folket konkret til templet som han nå hadde reist. I eksiltiden og i forbindelse med byggingen av det annet tempel blir igjen aspektet med Guds nærvær hos folket knyttet til det nye templet på Sion (sml Sak 2,14.16 og den store frelsesvisjonen i Esek 40–48).

Disse tekstene viser tydelig hva som er hovedsaken når Gud gir landet til Israel, nemlig folkets forhold til sin Gud. Det nære tillitsforholdet til Gud og lydigheten overfor ham kan imidlertid bare nås dersom Israel gjennomgår en grunnleggende åndelig fornyelse. I forbindelse med frelsesløftet om tilbakevending til det lovede land taler derfor profeten Esekiel om en fornyelse av folket som er så radikal at den kan sammenlignes med dødningsbeben, spredd utover en hel dalsenkning, som vekkes til nytt liv (sml Esek 37,1–14). I kapitlet forut skildres fornyelsen av Israel med det virkekraftige bildet av at et stenhjerte byttes ut med et kjøtt hjerte (sml Esek 36,26f med v. 28). Følgen av folkets åndelige fornyelse vil bli at den rike velsignelsen av landet, som vi har omtalt ovenfor, vil utfolde seg: ”Jeg frir dere fra all deres urenheter. Så kaller jeg kornet fram og gjør grøden stor; jeg lar ikke hungersnød ramme dere. Jeg gir mye frukt på trærne og stor avling på marken. Så skal dere ikke mer møte spott blant folkene fordi dere sulter” (Esek 36,29–30, sml også Jer 31,31–34).

Transformasjonen av landløftet gjør seg gjeldende ikke bare ”innover” med konsentrasjonen om Jerusalem og templet og det nære forholdet til Gud, men også ”utover” i den betydning at grensene for løftes-

landet sprenges. Flere geografiske områder og folkene som bor der, blir delaktige i det velsignelsesrike livet i landet som Gud gir og helliger. Bl.a. den vidunderlige frelses- og fredsvisjonen fra Jes 19,23–25 for de rivaliserende stormaktene sydvest og nordøst for Israel, Egypt og Assyria (Mesopotamia), som Israel og dets nabostater stadig hadde lidd under, hører hjemme i denne sammenheng. En rekke gtl. tekster taler om at også hedningefolkene vil få del i den fremtidige eskatologiske frelse. Ofte skildres dette som at de vil strømme til Israel og Jerusalem; vi pleier å omtale dette som folkeslagenes valfart til Sion (bl.a. Jes 2,3; Mi 4,2; Sak 8,20–23; 14,16). På denne måten når målet som har stått fast helt siden utvelgelsen av Abraham – at i ham ”skal alle slekter på jorden velsignes” (1 Mos 12,3) –sin virkeliggjørelse.

En intet mindre enn universell utvidelse av landløftet møter oss i det deuterokanoniske (apokryfiske) skriftet Sirak fra ca 200 f.Kr. I den delen av denne boken som kalles ”Lovprisning av fedrene” (kap 44–49) omtales løftene til Abraham på følgende måte:

Sir 44,19–21:

(19) Den store Abraham var far til mange folk; ingen er så navngjeten som han ... (21) (Herren) lovte ham med en ed at i hans ætt skulle folkeslagene bli velsignet, at hans ætt skulle bli tallrik som sanden på jorden og opphøyet som stjernene, og at deres land skulle nå fra hav til hav, fra Storelven til jordens ende.

Ordene om utvidelsen av det lovede land til å strekke seg fra Storelven, dvs Eufrat, til jordens ende er hentet fra Sal 72,8. Det er en kongesalme som på Siraks tid ble tolket messiansk. Salme 72 overfører ord fra løftet til Abraham på den messianske kongen (sml v. 17b). Dette har åpenbart forfatteren av Sirakteksten merket seg og på dette grunnlag latt Salme 72 også få innvirke på tolkningen av landløftet. Landet som Gud hadde lovet Abraham, fremstår på bakgrunn av Salme 72 som hele jorden, hele verden, som Messias skal herske over (sml også Sak 9,10).

Denne utvidelsen av landløftet, som har sin grunn i sammensmeltningen av løftet til Abraham og Messiastradisjonen, ble rent språklig begunstiget av at det er ett og samme ord som betyr både ”landet” og ”jorden” på de bibelske språkene hebraisk (*ha'aræts*) og gresk (*hæ gæ*).

3. Landløftet i Det nye testamente

3.1 Universell utvidelse og transformasjon av landløftet

Det nye testamente ser på Jesus som Messias, som i sin person og i sitt virke har bragt Guds rike nær. Derfor har den eskatologiske tid nå tatt til med den åndelige fornyelsen av gudsfolket, oppfyllelsen av frelsesprofetiene og hedningefolkenes delaktighet i frelsen. På denne bakgrunn er det selvsagt ikke annet å forvente enn at NT knytter an på det punktet i tradisjonshistorien der landløftet har nådd en universell utstrekning og ikke lenger gjelder Israel alene, men alle folkeslag.

Den mest eksplisitte opptagelsen av landløftet i NT finner vi i en av saligprisningene i begynnelsen av Bergprekenen (Matt 5–7). Med henvisning på Sal 37,11 heter det i Matt 5,5 at de tålsomme er salige, for de skal arve *ha'aræts* henholdsvis *hæ gæ*. Fordi de åtte saligprisningene i Matt 5,3–10 er omsluttet av løftet om himmelriket (v. 3.10) og denne innrammingen gir forståelsesnøkkelen for hele rekken av saligprisninger, må *ha'aræts* / *hæ gæ* i v. 5 være bærer av den universelle betydningen. Den norske bibeloversettelsen gjør følgende rett i å oversette ordet i Matt 5,5 med "jorden".

I Rom 4,13 blir løftet til Abraham og hans ætt gjengitt med at "han skulle bli arving til verden (*kosmos*)". Her velger Paulus en språkbruk som gjør den universelle resepsjonen av landløftet helt entydig. Ved siden av Rom 4 er det særlig i Gal 3 Paulus omtaler løftet til Abraham: "Skriften forutså at Gud vil rettferdiggjøre hedningene ved tro, og den forkynte på forhånd dette gode budskapet til Abraham: I deg skal alle folkeslag velsignes. Derfor blir de som tror, velsignet sammen med den troende Abraham" (Gal 3,8–9). Her knytter Paulus Abrahamsvelsnelsen fra 1 Mos 12,3 sammen med hedningenes rettferdighet på grunnlag av troen i motsetning til loven. Innenfor fedrefortellingene i 1 Mos 12–50 ble imidlertid Abrahams velsignelse likestilt med landløftet slik det fremgår av ordet rettet til Jakob i 1 Mos 28,4: "Måtte han [dvs Gud Den Allmechtige] gi både deg og din ætt Abrahams velsignelse, så du kan ta i eie det landet du nå bor i som innflytter, det som Gud gav Abraham." Paulus utlegger Abrahams velsignelse helt annerledes, nemlig som rettferdiggjørelsens gave til hedningene alene pga troen. Følgelig knytter Paulus et skriftsted som i GT var blitt lest som et utsagn om landet, til misjonen og frelsen for hedningene.

Også i Hebreerbrevets utleggelse går landløftet utover Israels land (*'aræts jisra'el*) og knyttes i stedet til det fremtidige gudsrike. Fra den gtl.

landteologien henter brevforfatteren begrepet "ro" eller "hvile" (sml 5 Mos 3,20; Jos 1,13) og introduserer det i sin argumentasjon i Hebr 3,7–11 (med sitat fra Sal 95, 7–11): "Så sverget jeg i min vrede: De skal aldri komme inn til min hvile!" (v. 11). Altså er Guds løfte om å føre sitt folk dit hvor det skal få ha ro eller hvile ennå ikke oppfylt (sml Hebr 4,1). Oppfyllelsen utestår fremdeles, og det gjelder, formaner forfatteren sine adressater, å streve etter å få komme inn til denne hvilen (sml 4,11 og hele avsnittet 3,7–4,11).

Til sist møter vi også i Johannes' åpenbaring en tilsvarende eskatologisk stigning av landløftet. Det er der konsentrert om det nye Jerusalem og det umiddelbare fellesskapet de troende har med Gud og Kristus, lammet.⁷

3.2 Landets varige betydning

Selv om vi nå har sett hvordan NT fra Jesus i Bergprekenen, via Paulus og Hebreerbrevet frem til Johannes' åpenbaring viderefører den transformerende og universaliserende omformingen og utvidelsen av landløftet som allerede GT og tidligjødedommen hadde påbegynt, må vi til sist fastholde at det lovede landet – i særdeleshet den hellige by Jerusalem/Sion som dets midtpunkt – ikke mister all sin geografisk-konkrete betydning ifølge NT.

3.2.1 Landet en del av folkets identitet?

Det fremgår av Rom 9–11 at Israel som folk, altså det jødiske folk, har en varig frelseshistorisk rolle. I disse kapitlene taler Paulus riktignok om folket, ikke om Israels land, men i den utstrekning forbindelsen til landet måtte være et integrert element i det jødiske folks identitet, får kanskje også landet en varig betydning. Som vi har sett, var i gtl. tid landet en av Guds viktigste og største gaver til sitt utvalgte folk. Spørsmålet melder seg derfor om ikke landet inngår blant de (nåde)gavene til Israel som Gud ifølge Rom 11,28f ikke angrer.⁸ Uten helt å kunne avvise at en slik relevans for Israels land muligens kan begrunnes indirekte via folket, tror jeg imidlertid ikke at dette er et teologisk holdbart resonnement. Det er nemlig påfallende at Paulus i oppregningen av jødernes frelseshistoriske fortrinn (til uttrykksmåten sml Rom 3,1f) i Rom 9,4–5 ikke tar landet med.⁹ I Ef 2,11–22 benyttes geografiske og romlige kategorier (v. 13: "langt borte fra" contra "nær" Israel, sml også v. 17), men her siktes det ikke til landet. Disse termene benyttes metaforisk som uttrykk for hedningers avstand til og enhet med jødene som Guds folk. Både her og ellers i ntl. tekster som taler

om eller reflekterer relasjonen mellom hedninge- og jødekristne i misjonen og de tidlige menighetene, tilkjennes jødene en særegen identitet uten at landet spiller noen rolle. At en stor del av løfteslandet var bebodd av samaritanere og at det hele stod under romersk okkupasjon, utgjorde for de tidlige kristne ikke noen teologisk hindring for å kunne proklamere at den eskatologiske frelsetiden nå hadde tatt til. All vekt ligger på å bringe evangeliet til Israels folk – både hjemme i fedrenes land og ute i diasporaen – og til hedningene, og på å forene de to i den ene kirke, Kristi legeme.

3.2.2 Jesu symbolske gjenoprettelse av gudsfolket i det lovede land

Selv om vi foreløpig måtte konkludere negativt angående en eventuell varig betydning av Israels land utfra hva som konstituerer Israels identitet som folk, er ikke siste ord sagt om landet. Faktisk kommer her den berømte avslutningsteksten i Matteusevangeliet, vanligvis omtalt som misjons- eller dåpsbefalingen (Matt 28,16–20), inn med interessante momenter. Møtet mellom den oppstandne og de elleve disiplene på fjellet i Galilea er et symbolsk uttrykk for at Jesus utfører den messianske handling å gjenopprette gudsfolket Israel i hele dets land, slik det er definert utfra fordelingen av landområder til de enkelte stammene (sml Jos 13–19). Det er på bakgrunn av Salme 80 og Sak 13,7–9 og på bakgrunn av hvordan Jesus i Matt 26,31f knytter denne profetsteksten om Messias som martyr og om de spredte sauene til seg, disiplene og deres nye møte i Galilea, at Matt 28,16–20 fremstår som en messiansk gjenoprettelse av Israel.¹⁰ At dette faller sammen med at Jesus gir disiplene – endetidens rekonstituerte Israel – i oppdrag å gjøre alle folkeslag til hans disipler og slik også hente alle hedningene inn i gudsfolket, er aldeles ingen tilfeldighet, men svarer til den universalistiske utviklingslinjen som vi har beskrevet ovenfor.

Også i et annet av møtene mellom den oppstandne og disiplene bringes den samme tematikken på bane. I Apg 1,6 spør disiplene Jesus om åndsutgytelsen som han har lovet dem i de forutgående versene 4 og 5, vil falle sammen med at han gjenreiser ”riket for Israel”. I sitt svar nekter Jesus å si noe om ”de tider og stunder Faderen har fastsatt” og gir istedet disiplene et misjonsoppdrag like til verdens ende (v. 7f), men han avviser heller ikke at han har til oppgave å gjenreise riket for Israel.

3.2.3 Sion som gudsríkets sentrum og stedet for Kristi gjenkomst

Det er ingen tilfeldighet at Jesu messianske virke til sist nådde sitt klimaks i Jerusalem. Det består nemlig en organisk sammenheng mellom Jesu

forkynnelse av at Guds rike er nær, hans kall som Messias og hans vandring til Jerusalem. Den stadig sterkere fokuseringen av Jerusalem/Sion som sentrum i løfteslandet og som stedet der Gud trer sitt folk nær som vi har kartlagt ovenfor, hadde allerede i gtl. tid til følge at man forventet at også den eskatologiske frelsetiden ville være konsentrert rundt Sion som midtpunkt (sml Jes 24,23; 25,6–8). Så når Jesus proklamerer at frelsetidens gudsrrike nå er nær (sml Mark 1,14f; Matt 4,17), vekker dette forventninger til og assosiasjoner om Jerusalem hos dem som hører ham. Med sitt messianske kall *måtte* Jesus oppsøke Jerusalem og konfrontere det jødiske folks ledere med budskapet om gudsríkets snarlige komme (sml Matt 16,21). Med sitt messiansk regisserte inntog palmesøndag (sml evangelieberetningene med Sak 9,9) og forstyrringen av aktivitetene på tempelmarkedet (sml Mark 11,15–17 par.) rettet Jesus et siste inntrengende kall til folkets ledere om endelig å bli lydhe for hans rop om omvendelse og disippelskap for at de skulle kunne bli delaktige i gudsríkets frelse når det nå ville bryte frem. Lederskapet, med øverstepresten i spissen, oppfattet Jesu fremferd som en utålelig provokasjon og svarte på den med å legge planer om å få ham uskadeliggjort (sml Mark 11,18; 14,1), noe de etter få dager lyktes med (sml Mark 14,10f.26–15,47 par.). Før det kommer så langt at de jødiske lederne får arrestert og i samarbeid med romerne henrettet Jesus, ytrer han seg om hvilke følger avvisningen av ham og hans budskap vil få for Jerusalem og templet: ulykke og ødeleggelse (sml bl.a. Mark 13,1f; Luk 19,41–44; 21,20–24). Også i møte med denne avvisningen holder Jesus fast ved Sions posisjon som stedet den eskatologiske frelsen i Guds rike skal stråle ut fra:

Matt 23,37–39:

(37) Jerusalem, Jerusalem, du som slår profetene i hjel og steiner dem som blir sendt til deg! Hvor ofte ville jeg ikke samle dine barn, som en høne samler kyllingene under sine vinger. Men dere ville ikke. (38) Så hør: Huset deres blir forlatt! (39) For jeg sier dere: Heretter skal dere ikke se meg før dere sier: Velsignet være han som kommer, i Herrens navn!

Selv om det nå vil komme en dom over Jerusalem og templet analog til den som profetene Jeremia og Esekiel i sin tid hadde varslet (sml Jer 7,1–15 og – som bakgrunn for Matt 23,38 – Esek 10,18f; 11,22f), vil det komme en dag når byen på ny skal hilse Jesus med ordene fra Sal 118,26

(sml v. 39 med hilsenen på palmesøndag, Matt 21,9). Jesu messianske komme til Sion er ikke blitt avlyst eller overflødiggjort ved avvisningen som rammet ham i Jerusalem den siste påsken, kun utsatt. Det eskatologiske frelsesverket som tok til få dager og uker senere gjennom Jesu oppstandelse fra de døde, utgytelsen av Den Hellige Ånd og rettferdiggjørelse og evig liv formidlet gjennom nådemidlene til alle som tror, vil nå sin definitive fullendelse når Kristus vender tilbake til Sion for å opprette gudsriket i herlighet.¹¹

Paulus knytter an til Jesu varsel om sin gjenkomst når han på høydepunktet av sitt utførlige Israelsavsnitt i Rom 9–11 skriver:

Rom 11,26–27:

(26) På denne måten skal hele Israel bli frelst, slik det står skrevet: Fra Sion skal redningsmannen komme, han skal ta bort all ugudelighet fra Jakob, (27) og dette er den pakt jeg vil slutte med dem når jeg tar bort deres synder.

GT-sitatet i v. 26b–27 er en sammensmeltning eller sammenstilling av Jes 59,20.21aa og Jes 27,9ab. Paulus gjengir sitatet med ett påfallende avvik i forhold til bibelteksten. Istedenfor at redningsmannen/forløseren kommer "til Sion" (hebraisk) eller "for Sions skyld" (den greske GT-oversettelsen) skriver han at han skal komme *fra Sion*. Denne endringen er sannsynligvis inspirert av Sal 50,2. Ettersom den forherligede Kristus er bærer av Guds herlighetslys (sml 2 Kor 4,6), kan utsagnet om Gud i Sal 50,2 overføres på den tilbakevendende Kristus som skal bringe frelse til Israel fra Sion (sml Sal 14,7) ved å ta bort deres synder og gjøre det ugudelige Jakob rettferdig for Gud (sml med Rom 4, særlig v. 5–8). Selv om det store flertall i Israel avviste Jesus og dermed stengte seg selv ute fra den frelse Gud bragte gjennom ham, har Gud i sin trofasthet besluttet at Israel som hans elskede eiendomsfolk allikevel til sist skal få del i frelsen. Det vil ifølge Paulus skje når Kristus vender tilbake for å fullende sin messianske gjerning i Jerusalem og ut fra Sion.¹² De nærmere omstendighetene angående hvordan dette konkret vil skje, røper Paulus ikke. Men at frelsen for hele Israel i forbindelse med redningsmannens komme fra Sion skal skje uavhengig av tro på Kristus, slik mange tolker denne teksten, er etter min oppfatning utenkelig både ut fra den soteriologiske betydning troen har innenfor Paulus' teologi som helhet og i den nærmere konteksten utfra utsagnet i 11,23 og de klare forbindelseslinjene fra GT-sitatet i v. 26b–27

tilbake til "troskapitlet" Rom 4 (se henvisning ovenfor). Kanskje tenker Paulus seg at det vantro Israel vil komme til tro på Kristus når han i sin gjenkomst trer frem fra Sion, på en analog måte til hvordan han selv brått og dramatisk ble forvandlet fra en Kristus-forfølgjer til en troende tjener for Kristus da han viste seg for ham på veien til Damaskus.¹³

4. Konklusjon

NTs tekster om den eskatologiske frelsestiden taler jordnært og konkret. Det er ikke tale om noen legemsløs, sjelelig tilværelse i en ikke-materiell, åndelig verden. Det dreier seg om det Guds rike der de tålsomme skal arve den nyskapte og forløste jord (sml Matt 5,5). Midtpunktet i frelsens rike skal være det nye og herliggjorte Jerusalem, dit Jesus vender tilbake (sml Matt 23,39) og hvorfra han vil bringe frelse til Israel (sml Rom 11,26). Landløftet til Israel får sin endelige oppfyllelse ved Kristi gjenkomst når misjonsoppdraget som den oppstandne gav til det restituerte gudsfolket (sml Matt 28,16–20), er fullendt. Dette endetidens Israel består av alle troende jøder og ikke-jøder, som billedlig er som grener, naturlige og innpodede, på et oliventre med sine røtter i Guds hellige jord (sml Rom 11,16b–24). Da vil Kristus også ha gjenreist riket for Israel (sml Apg 1,6), ikke som noe partikularistisk, nasjonalt kongerike kun for "Israel etter kjødet" innenfor et avgrenset territorium, men som frelsesriket for alle troende av alle ætter og folkeslag som sammen utgjør det ene gudsfolk og Guds Israel (sml Ef 2,13–19; Gal 6,16).

Hvorvidt tilbakevendingen i vår tid av jøder fra alle verdenshjørner til fedrenes land og opprettelsen av staten Israel vil vise seg å være blant de hendelser som legger grunnen for at den frelsen for det jødiske folk som Rom 11,26 taler om, skal kunne virkeliggjøres, er det ikke gitt oss å vite. Verken statsdannelsen i 1948 eller erobringen av hele Jerusalem i 1967 er endetidshendelser eller oppfyllelser av konkrete profetier i seg selv.¹⁴ Den politiske statsdannelsen Israel kan ikke begrunnes eskatologisk, kun skapelsesteologisk og folkerettslig.¹⁵ Det jødiske folk har rett til en stat, ikke bare negativt begrunnet som et vern mot antisemittisk diskriminering og forfølgelse, men positivt som et uttrykk for eller utslag av en nasjonal identitet. I den grad landet som gave fra Gud - som det sted folket skal leve i fred og velsignelse, og som det eneste sted der samtlige bud i loven kan praktiseres - inngår i jødernes nasjonale identitet i dag, kan Bibelen være med på å gi innholdsfylde til den positive begrunnelsen for en jødisk statsdannelsen i fedrenes land. Her har etter min oppfatning henvisningen til lan-

det som en bestanddel eller følge av identiteten som folk (jf ovenfor avsnitt 3.2.1) sin eventuelle berettigelse. Men like lite som oppfyllelsen av landløftet i gtl. tid gav rom for dårlig behandling av fremmede i landet (jf avsnitt 2.2), like lite etisk akseptabel er undertrykkelse og eventuell fordrivelse av den ikke-jødiske befolkningen i det hellige land i dag. De bibelske kriterier for sosial og politisk rettferdighet gjelder like fullt for Midtøsten som for alle andre regioner, så derfor kan de legitime bånd mellom det jødiske folk og Israels land ikke tillates å gi seg utslag som står i veien for det andre folkets, palestinerne, rettmessige nasjonale rettigheter og ambisjoner.^{xvi}

Jostein Ådna, f. 1955, dr.theol. 1994. Vitenskapelig assistent ved Menighetsfakultetet 1986–88; vitenskapelig assistent for prof. Peter Stuhlmacher, Tübingen, 1988–93; førsteamanuensis ved Misjonshøgskolen 1994–2000; professor samme sted 2000–. Medlem av Teologisk Nemnd i Den Norske Israelmisjon fra 2002.

The Promise of the Land to Israel in the Bible

Together with the promise of multiple descendants the promise of the land to the patriarchs is the central theme in Genesis. This promise was fulfilled in the conquest of Canaan. Because the people did not live according to the prescripts given by God as the owner and the lord of the land, they lost it again and were exiled. The return to the land from the exile was a second fulfilment of the promise. The contrast between the difficult living conditions in post-exilic Judea and the prophetic descriptions of abundance and rich blessings in the promised land illustrates the development that the promise underwent throughout biblical times. Significant for this development are a focus on Zion/Jerusalem as the centre and where Israel is to seek an intimate relationship to God, on the one hand, and a universal expansion beyond the borders of the land to include the whole earth and all the peoples into the messianic kingdom, on the other hand. The New Testament claims that the eschatological age with the restoration of the people of God and universal salvation has dawned, but the complete fulfilment of the promise of the land will only be accomplished at Christ's *parousia* to Zion.

Noter

- ¹ Denne artikkelen går tilbake på ett av tre foredrag som jeg holdt under en konferanse om "Christen, Juden, 'Judenchristen' – eine spannungsreiche Beziehung?" i regi av Offensive Junger Christen i Odenwald, Tyskland, 1.– 4. november 2001. Foredraget hadde tittelen "Landverheissung für Israel in der Bibel und Nahostkonflikt heute". I utarbeidelsen av det tidligere foredraget og av denne artikkelen har jeg hatt spesielt stor nytte av to bidrag fra norske kolleger: Magnar Kartveit, "Israels land", i: *Misjon og teologi. Årsskrift for Misjonshøgskolen* 2, Stavanger 1995, 50-67, og Oskar Skarsaune, "Staten Israel i lys av Bibelens landløfter", i: Nils Jacob Tønnessen (red.), *Israel 50 år*, Oslo 1998, 149-172. Jeg kommer ikke til fortløpende å anføre hvor jeg står i takknemlighetsgjeld til Kartveit og Skarsaune, men enhver som leser artiklene deres, vil konstatere en rekke berøringspunkter.
- ² Løftet om tallrike etterkommere eller et stort folk finnes i følgende tekster: 1 Mos 12,2; 15,1-6; 17,15-19; 18,9-15; 22,15-18; 26,24; 32,12; 46,3; 48,16.19. Løftet om landet forekommer i 1 Mos 12,7; 15,7.18-21; 24,7; 48,21f; 50,24. De to løftene er knyttet sammen i 1 Mos 13,14-17; 17,1-8; 26,3f; 28,3f.13f; 35,11f; 48,4.
- ³ For ytterligere belegg se note 2.
- ⁴ Jeremia advarer at med mindre folket vender om, vil Gud gi templet i Jerusalem samme skjebne som den tidligere helligdommen i Sjiilo, som ble ødelagt i filisterkrigene i forståelig tid. Sml også Jer 26 for flere enkeltheter til tempeltalen og reaksjonene på den.
- ⁵ 2 Krøn 36,21 ser på de 70 årene som en nødvendig utligning av de mange sabbatsår som ikke hadde blitt respektert i århundrene forut (sml 3 Mos 25,2-4). Ordningen med sabbatsår har å gjøre med landets tilhørighet til Gud (sml avsnitt 2.2).
- ⁶ Særlig er frelsesforkynnelsen til den anonyme eksilprofeten "Deuterocesaja" (Jes 40-55) preget av slike skildringer av paradisiske livskvalitet i landet som de bortførte skal få vende tilbake til. Se også Am 9,13-15.
- ⁷ Omtalen av landløftet i Hebr og Åp er ytterst sparsom. En mer utførlig behandling får disse to skriftene hos Kartveit, "Israels land", 65f og Skarsaune, "Staten Israel i lys av Bibelens landløfter", 163f.
- ⁸ Magne Sæbø vektlegger i *Israel i fortid og fremtid. Hva sier Bibelen?* (Sjalomhefte nr. 6), Oslo 1983, 55-58 landets "indirekte" varige betydning som en del av det jødiske folks identitet.
- ⁹ Landet måtte i tilfelle, som en viktig del av løftene til fedrene i 1 Mos (se avsnitt 2.1), inngå blant "løftene", nevnt sist i v. 4. Det er imidlertid lite sannsynlig, for "løftene som var gitt til fedrene", sees i Rom 15,8 som stadfestet i den tjenesten for de omskårne som Kristus allerede har utført. Til oppfyllelsen av Guds løfter i Kristus se også 2 Kor 1,20 og Gal 3,16.
- ¹⁰ En forholdsvis utførlig argumentasjon for denne forståelsen av Matt 28,16-20 har jeg levert i en tidligere årgang av dette tidsskriftet: Jostein Ådna, "Den kristne misjonens begynnelse. Hypoteser og erkjennelser i den nyeste forskning med særlig vekt på Matt 28,16-20", *NOTM* 54 (2000) 5-28, se særlig s. 12-18. For en enda fyldigere drøfting se Peter Stuhlmacher, "Matt 28:16-20 and the Course of Mission in the Apostolic and Postapostolic Age", i: Jostein Ådna og Hans Kvalbein (eds.), *The Mission of the Early Church to Jews and Gentiles* (WUNT 127), Tübingen 2000, 17-43.
- ¹¹ Jesu tilbakekomst til Jerusalem vil også bety at gudsherligheten vender tilbake til Sion i samsvar med Esek 43,1-5. De ovenfor anførte sammenhengene mellom Jesus som Messias, Guds rike, Sion med templet og Jesu handlinger og ord i Jerusalem de siste dagene av hans jordiske virke har jeg drøftet og begrunnet utførlig i monografien *Jesu*

Stellung zum Tempel. Die Tempelaktion und das Tempelwort als Ausdruck seiner messianischen Sendung (WUNT II/119), Tübingen 2000.

- ¹² Tidligjødiske tekster som PsSal 17,21ff; 4Q174 (fragment 1) I,10–13 og 4 Esra 13,35.39–49 bekrefter at man på Jesu og Paulus' tid på bakgrunn av GT hadde utviklet forventninger om at den davidiske Messias skulle utføre sin eskatologiske frelsesgjerning for Israel på Sion eller med utgangspunkt i Sion.
- ¹³ Jeg kan her ikke gå nærmere inn på de mange spørsmålene knyttet til Rom 9–11. Som velinformerte lesere vet, har jeg bare i det korte avsnittet ovenfor tatt standpunkt i en rekke brennbare spørsmål. Jeg håper i annen sammenheng å kunne gi Rom 9–11 (i særdeleshet 11,25–32) en utførlig behandling. Her må jeg innskrenke meg til å nevne ett viktig bidrag fra en norsk kollega, der en sammenfallende vurdering angående tro og frelse for Israel forfektes, men hvor redningsmannens komme fra Sion ikke knyttes til Jesu gjenkomst, men i stedet forstås å gjelde hans første komme og/eller hans oppstandelse: Reidar Hvalvik, "A 'Sonderweg' for Israel: A Critical Examination of a Current Interpretation of Romans 11.25–27", *JSNT* 38 (1990) 87–107.
- ¹⁴ Ikke engang Luk 21,24b kan kobles direkte til israelernes erobring av Øst-Jerusalem i 1967. Som de etterfølgende versene i Luk 21 viser, må slutten på folkeslagenes tid for Jerusalem falle sammen med Menneskesønnens gjenkomst, som ifølge Luk 13,35; Matt 23,39 og Rom 11,26 er knyttet til denne byen.
- ¹⁵ Jeg finner å måtte konkludere slik selv om Oskar Skarsaune i "Staten Israel i lys av Bibelens landløfter" har presentert en inntrykksfull argumentasjon i favør av en modell for "dobbel oppfyllelse", der den moderne staten Israel i analogi til hjemvendelsen fra det babylonske eksil blir å anse som en ny, "liten" og foreløpig oppfyllelse av landløftet, mens den fulle messianske og universelle oppfyllelsen fremdeles utestår.
- ¹⁶ Ett moment i denne sammenhengen som har spesiell relevans ut fra denne artikkelens tema, er de lokale palestinske kristne som gjennom århundrene og inntil i dag har representert det fornyede gudsfolkets kontinuerlige tilstedeværelse i landet – spesielt på steder knyttet til Jesu liv som Jerusalem, Betlehem og Nasaret. Ivaretagelsen av deres rettigheter og behov i en meget utsatt og vanskelig situasjon må ha høy prioritet i det kirkelige engasjement i Midtøsten-konflikten.